

EKONOMIKA SLOVENSKA: VIAC ZNALOSTNÁ, MENEJ „ZNÁMOSTNÁ“?

Známostný charakter vtláčil ekonomike Slovenska podľa môjho názoru do značnej miery režim pred roku 1989. Neslobodná povaha systému, ktorý už z princípu nemohol riadne fungovať, pokrivila ponímanie správneho a nesprávneho, morálneho a nemorálneho.

Tento systém si už v záujme pohodlného prežitia vyžadoval „známostný“ princíp k záležitostiam, ktoré sú v slobodnej spoločnosti na osobných vzťahoch nezávislé.

Tak bolo „normálne“, že si z podnikového skladu z času na čas niekto čosi odniesol, že pre prijatie na vysokú školu neboli vždy dôležité vedomosti a schopnosti, ale niekedy najmä známosti a úplatky, že k nedostatkovému tovaru sa dostal ten, čo poznal predavačku a, žiaľ, aj veľa ďalších vecí.

K mnohým, dnes voľne dostupným veciam, sa človek nemal šancu dostať bez toho, aby sa stal súčasťou javov, ktoré sa v slobodnej spoločnosti nazývajú korupcia, či dokonca krádež.

Socialistickému režimu sa tak pomerne úspešne podarilo udusiť svedomie ľudí. Dôsledky sú viditeľné dodnes – ešte stále si niektorí ľudia myslia, že bez obálky sa im napr.

kvalitnej základnej zdravotnej starostlivosti nedostane, ešte stále sa niektorí ľudia čerstvo prijatého vysokoškolača automaticky pýtajú, koľko ho to stálo a koho na danej VŠ jeho rodičia poznajú, ešte stále je štát a jeho úradníci (a najnovšie aj nadnárodné inštitúcie) najvyššou vrchnosťou, ktorá je nedotknuteľná a má riešenia na všetko.

Našťastie sa dnes tieto a podobné názory postupne vzdávajú od pravdy a spolu s tým ubúda aj ich zástancov.

Nečudo, slobodná spoločnosť a trhový mechanizmus, ktoré na Slovensku rastú, sú pevne zviazané s morálkou, tak ako sloboda kráča ruka v ruke so zodpovednosťou. Bez dodržiavania morálnych princípov nemôže naplno fungovať slobodná spoločnosť a trhové vzťahy a naopak, spoločnosť, ktorá fungovanie slobodného trhu zavrhuje, sa ľahko vzdáva od morálky.

V slobodnej spoločnosti je najväčšia pravdepodobnosť, že človek, ktorého stretnete na ulici je človek, ktorý vie, že sa môže spoľahnúť sám na seba, že ak má potrebné schopnosti, má šancu uspieť, že ak neuspeje, môže to skúsiť znova, človek, ktorý si verí, kriticky vníma veci okolo seba a vie, že ich môže ovplyvniť. Taký človek nepotrebuje barličky v podobe úplatkov a známostí. Len taký človek je pripravený na seba pracovať a rozširovať svoje obzory. Takí ľudia môžu hnať dopredu domácnosti, firmy či verejné inštitúcie a tak, vedome, či nevedome prispievať k rozvoju znalostnej ekonomiky.

Bez tejto základnej ingrediencie môžu existovať rozličné programy, plány, či iniciatívy na budovanie znalostnej ekonomiky, nemôžu však byť široko úspešné, pokiaľ spoločnosť nebude pozostávať práve z čo najväčšieho množstva práve takých jednotlivcov. Preto je kľúčom k znalostnej ekonomike v prvom rade občianska spoločnosť s fungujúcimi trhovými vzťahmi, ktorej členovia rešpektujú a vyznávajú základné etické princípy, kde, jednoducho povedané, fungujú pravidlá. Prostredie, kde sa dodržiavajú zmluvy, platia dlhy, kde sú vymožiteľné záväzky a vynútiteľné právo, kde sa neoplatí podvádzať.

Úlohou štátu je budovať práve takéto prostredie a štát, pokiaľ je v jeho záujme výkonná znalostná ekonomika, by mal ísť príkladom. Nedodržiavanie záväzkov (napr. pri odvodoch), menenie pravidiel za chodu (eurofondy) a podobne nie je práve žiarivým príkladom pre tých, od ktorých štát dodržiavanie pravidiel vyžaduje.

Keďže verejná správa sa tiež skladá len z ľudí a tí sú omylní, predpokladom pre čo

najpoctivejší štát je čo najmenej štátu, nie rastúca byrokracia. V znalostnej ekonomike je potrebný čo najväčší priestor pre tých, čo tvoria a nie tých, čo prerozdeľujú. Preto by sa štát mal zamerať na to, ako čo najlepšie vykonávať svoje základné funkcie, pre ktoré je potrebný a nie na to, ako sa rozrastať a nabaľovať ďalšie úlohy a plány. Stačí sa pozrieť do školstva, ktoré je určite dôležitým sektorom nielen v ekonomike, ktorá má ambíciu byť založená na znalostiach. Pokiaľ školstvo nebude priaznivým prostredím pre výchovu kriticky mysliacich, samostatných ľudí, ktorí vedia rozlišovať medzi dobrom a zlom, misky váh sa budú len veľmi pomaly preklápať od známostnej k viac znalostnej ekonomike. Na to na začiatok stačí, aby štát, keď už má raz zverenú úlohu zabezpečenia systému školstva, aby si túto úlohu vykonával poctivo (a teda konečne skutočne zreformoval nielen vysoké, ale najmä základné a stredné školstvo), resp. aby súkromnej konkurencii (nielen) v tejto oblasti nehádzal polená pod nohy. Domáca pôda však nie je jediná, ktorá určuje charakter ekonomiky. Zároveň s tým, ako sa vzd'aluujeme dedičstvu spred roku 1989, sa začínajú vynárať nové nebezpečenstvá zo štátov, ktoré reálny socializmus nezažili. Myšlienka Európskej únie je myšlienkou ušľachtilou a užitočnou, otázne je, či je takou aj cesta, ktoru sa táto myšlienka uberá. Spletitý systém eurofondov je len jedným z praktických prípadov podporujúcich skôr známostnú ekonomiku, s ktorými sa aj Slovensko a jeho občania v čoraz väčšej miere potýkajú. Systém ich správy, pridelovania, kontroly, rozhodovania o ich prioritách a cieľoch – to všetko poskytuje nielen na Slovensku živnú pôdu pre korupciu. To však nevyhnutne vyplýva už zo samotnej podstaty eurofondov, veď nie sú ničím iným ako (nad-)štátnymi dotáciami. Debata o tom, že sa niekde naplno nečerpajú, nemusí byť smutná. Je otázne či sú práve ony prostriedkom k zdravému trhovému prostrediu, kde občan či podnikateľ dokáže byť samostatný a nezávislý od štátu a kde sú podmienky rovnaké pre každého. Eurofondy sú len jednou z mnohých oblastí Európskej únie (medzi mnohé ďalšie patrí napr. záplava často nezmyselných regulácií, či osud Paktu stability), kde Slovensko môže ukázať svoju ambíciu stať sa výkonnou a konkurencieschopnou znalostnou ekonomikou v praxi, minimálne začatím debaty. Je nielen v záujme Slovenska, ale všetkých členských štátov, aby sa z EÚ nestala brzda ich ďalšieho rozvoja. Som presvedčená o tom, že na Slovensku sa už proces prerodu zo známostnej na znalostnú ekonomiku začal, dôkazom toho sú mnohí, nielen mladí, ľudia, ktorí aktívne chytili svoj život do vlastných rúk a ktorí sa riadia inými hodnotami, než aké vnútil ľuďom socialistický systém. Na to, aby sa tento proces urýchlil, však netreba začať budovať dom od strechy, ale od základov. Tými základmi je upevnenie vzťahov, ktorými sa riadi demokratická trhovú spoločnosť, ukážka toho, že hrať podľa pravidiel sa oplatí. Bez toho strecha – napr. v podobe rôznych iniciatív, či stratégií, ktoré nemusia byť nevyhnutne štátne a môžu mať ten najlepší úmysel – stať nebude a bude takpovediac nadbytočná. To platí tak na Slovensku, ako aj v Európe.